

Hond in cameraval.

Vos in cameraval.

Zoogdieren in de stad Den Haag

Inventarisaties laten zien dat er in Den Haag een grote biodiversiteit is. Veel insecten profiteren van het natuurlijk beheer. Dit komt weer ten goede aan diverse vleermuissoorten en vogels. De groene hoofdstructuur biedt diverse zoogdiersoorten een geschikt biotoop. De faunapassages helpen de populaties zich te verspreiden en daarmee uitsterven te voorkomen. Een resultaat waar we trots op zijn, maar dat ook voortdurend onder druk staat.

— Ans Hendrikse (oud stadsecoloog, gemeente Den Haag) en Marcus Bouma (ecoloog & zoogdieronderzoeker, Adviesbureau E.C.O. Logisch)

> In de periode 2009-2011 is in Den Haag de fauna geïnventariseerd in de ecologische verbindingzones en in 2011 is de werking van de bestaande faunapassages onderzocht. Daarbij is het aantal soorten zoogdieren dat gebruik maakt van de passages in kaart gebracht. Dit leverde een score op, maar er bleek onvoldoende bekend over de verspreiding van zoogdieren in de directe omgeving van de faunapassages om concrete aanbevelingen te doen. Daarom is in 2013 de aanwezig-

heid van zoogdiersoorten (exclusief vleermuizen) in de grote groengebieden in kaart gebracht. Dit onderzoek was vooral gericht op de verspreiding waarbij gangbare methoden zijn gebruikt, zoals de IBN-methode voor het inventariseren van muizensoorten. Bij deze methode worden muizen gevangen in inloopvallen en na determinatie weer vrijgelaten. De aanwezigheid van eekhoorns is onderzocht met behulp van haarvallen die aan bomen worden opgehangen. Dit zijn plastic buisjes waarin een stukje tape is geplakt en die voorzien zijn van voer. Als een eekhoorn het voer uit het buisje haalt blijven aan de tape haren plakken.

Er zijn ook nieuwe methodes gebruikt. Zo is de aanwezigheid van marterachtigen en de vos voornamelijk met cameravallen onderzocht. Deze camera's zijn op strategische plaatsen verstopt en worden geactiveerd als er een warmtebron voorbij komt. Kleine marterachtigen zijn geïnventariseerd met behulp van kisten waar een cameraval is ingebouwd en waarin marterlokstof is aangebracht. In de zijkant van de kist zit een smalle opening waar de marterachtige door naar binnen kan.

Voor het aantonen van de waterspitsmuis is de aanwezigheid van environmental DNA (eDNA) in watermonsters bepaald. De monsters werden genomen op plaatsen waar geschikt habitat aanwezig is voor deze kwetsbare en zwaar beschermde soort. De waarnemingen zijn aangevuld met gegevens uit de Nationale Databank Flora en Fauna. Het geheel is te beschouwen als nulmeting, basis voor toekomstige monitoring.

Verspreiding

Marterachtigen rond landgoederen

De boomarter, bunzing, wezel en hermelijn zijn waargenomen in het Haagse Bos en Park Sorghvliet. Dit zijn relatief rustige, oude landgoederen met een gevarieerde vegetatie die vanuit het duingebied Meijndel goed bereikbaar zijn. De boomarter is in het noordwestelijke deel van de stad aanwezig. Deze soort staat aan de top van de voedselketen. Dit duidt op een plaatselijk hoge natuurwaarde en een goede overgang van landelijk naar stedelijk gebied, waar de marterachtigen van profiteren.

Er zijn slechts enkele exemplaren bunzing, hermelijn en wezel waargenomen. Op basis van oude gegevens hadden we er meer verwacht. Het zijn echter lastige soorten om te inventariseren omdat ze zich zeer verborgen houden. We hebben ze in dit onderzoek dus niet veel aangetroffen maar het zou nog steeds best mogelijk zijn dat ze er wel zijn. In diverse Haagse groengebieden bevinden zich afgesloten gebieden die als vogelrustgebied zijn aangewezen. Deze delen zijn nagenoeg vrij van verstoring door recreanten en honden. Het zou kunnen dat de kleine marterachtigen juist daar verblijfplaatsen hebben. Dit hebben we niet onderzocht. Het geringe aantal waarnemingen kan ook betekenen dat ze afwezig zijn of slechts zeer sporadisch voorkomen. Opvallend is dat in Amsterdam de laatste jaren minder marterachtigen worden aangetroffen. Door de omvang van de Amsterdamse gebieden is de invloed van honden hier volgens de Amsterdamse stadsecoloog Geert Timmermans verwaarloosbaar. We mogen dus in

Eekhoorn loopt door faunabrug Benoordenhoutseweg.

Den Haag ook niet uitsluiten dat onze waarnemingen gerelateerd zijn aan het verdwijnen van geschikte biotopen voor marterachtigen in het landelijk gebied.

Stadsvossen

Vossen komen tijdens de schemer en nacht vanuit de duingebieden en groengebieden de stad in en zijn dan scharrelend te vinden in de Haagse ecologische verbindingzones. Er is een zeer grote populatie aanwezig. Hoewel we niet precies weten hoeveel burchten er in Den Haag zijn, schat de Haagse Dierenbescherming de populatie in het duingebied op zo'n 250 vossen. Op dit moment is de populatie vossen stabiel. De vossen maken regelmatig gebruik van faunapassages. Maar ze lopen ook zonder aarzelen over de weg als er geen passage is.

In vergelijking met andere Nederlandse steden is deze algemene aanwezigheid van de vos in Den Haag bijzonder. In Amsterdam zijn naar schatting van Timmermans slechts veertig tot vijftig paartjes. Ook in Rotterdam worden regelmatig vossen waargenomen, maar daar zijn bij André Baerdemaeker, de Rotterdamse stadsecoloog, slechts acht burchten bekend. Wilde konijnen en woelmuizen zijn de belangrijke voedselbron voor vossen. Omdat vossen schuwe dieren zijn, zullen ze het contact met mensen mijden.

Eekhoorns

De populatie eekhoorns zit vooral in de noordwestelijk gelegen Haagse groengebieden. Maar ook in de zuidelijke duingebieden komen ze voor.

In het Landgoed Meer en Bos is de eekhoorn niet aangetroffen, ondanks de geschikte habitat met voldoende oude beukenbomen voor voedsel en nestgelegenheid. Waarschijnlijk is het landgoed slecht bereikbaar. De zuidelijke populatie eekhoorns in Ockenburgh zou aangesloten kunnen worden op de noordelijke populatie. Landgoed Meer en Bosch kan hier een sleutelrol spelen. Tussen de Bosjes van Poot en het Westduinpark is een verbinding over de Nieboerweg wenselijk. Een overbrugging van de Scheveningseweg kan zorgen voor een betere uitwisseling van eekhoorns tussen de Scheveningse Bosjes en naastgelegen Park Sorghvliet. Bij de realisatie van dergelijke faunavoorzieningen is een zorgvuldige afweging nodig van kosten en baten in het licht van de politieke wensen en beschikbare middelen. Ook kan de uitvoering beperkt worden door de aanwezigheid van stedelijke obstakels, zoals ondergrondse kabels en leidingen of eisen die gesteld worden voor de verkeersveiligheid.

Konijn en ree

Het konijn lijkt vooral gebonden aan de duingebieden en komt daar in grote aantallen voor. Ook in het Zuiderpark en enkele andere grote groengebieden is het konijn aanwezig. In sommige gebieden is het konijn vrijwel afwezig. Deze verspreiding is deels te verklaren door de aard van de ondergrond: het konijn heeft zandgronden nodig om zijn burcht in te graven. Maar we vermoeden ook dat de aanwezigheid van loslopende honden hierbij een rol speelt.

Het ree wordt voornamelijk waargenomen in de

Verspreiding boomarter, ree, vos en eekhoorn.

Gewenste faunapassages voor eekhoorn.

duingebieden ten noorden van Den Haag. Incidenteel zijn er waarnemingen in landgoed Clingendael en landgoed Oosterbeek en in het Haagse Bos. Vaste populaties zijn hier niet aanwezig. Dit komt door de beperkte omvang van de gebieden en de verstoring door recreanten en honden. Ook zijn deze gebieden slecht bereikbaar voor reeën door het ontbreken van geschikte faunapassages.

Geen waterspitsmuis

Tot 2005 werd de streng beschermde waterspitsmuis regelmatig gesignaleerd nabij de Schenk(wetering), een verbinding met het veenweidegebied. Tijdens het onderzoek in 2013 is de waterspitsmuis niet aangetroffen. Toch zijn er kansrijke locaties aanwezig zoals De Uithof, het Westduinpark, Madestein, Solleveld en Meijendel en komt de soort voor in de polders rond Den Haag. Er zijn helaas geen DNA-sporen van de waterspitsmuis in het water aangetroffen.

nen. Cameravallen bevestigen de aanwezigheid van loslopende honden, ook in gebieden waar deze aangelijnd zouden moeten zijn. Huiskatten zijn veel waargenomen. Ze jagen op muizen en vogels, maar pakken af en toe ook een wezel en zelfs een eekhoorn mee als ze de kans krijgen. Vossen slapen en rusten overdag onder of in dichte begroeiing. Dit is echter alleen mogelijk als ze nauwelijks worden verstoord door mensen of honden. Er zijn geen burchten van vossen waargenomen buiten de duingebieden en Park Sorghvliet. Waarschijnlijk houden de vossen zich overdag op in deze rustige, voor honden afgesloten gebieden, om vervolgens bij het invallen van de schemer de bebouwde kom op te zoeken om daar te foerageren. Hiervoor moeten vossen grote afstanden afleggen en daarbij veel wegen kruisen. De vos gebruikt daarvoor regelmatig de droge duikers onder wegen en de looprichels onder bruggen. Maar soms loopt de vos toch tussen het

Bunzing in cameraval.

het aanbrengen van een zender bij enkele vossen en enkele honden van vrijwillig deelnemende bewoners, zouden we inzicht kunnen krijgen in de reacties van deze dieren op elkaar.

Verkeersslachtoffers

Voor de eekhoorn, de vos en het ree zijn weinig geschikte passages in Den Haag aanwezig. Hierdoor zijn ze vaak slachtoffer van het verkeer. Zo heeft de Dierenbescherming in 2013 drie eekhoorns als verkeersslachtoffer geregistreerd. De vos komt algemeen voor in de bebouwde kom. Hij kan 's nachts vele kilometers afleggen op zoek naar voedsel. In 2013 werden er volgens de Dierenbescherming 34 aangereden vossen geregistreerd, slechts twee overleefden. Vooral wegen langs groengebieden zoals de Lozerlaan en de Benoordenhoutseweg bevatten weinig geschikte passages voor de vos. Het ree komt vanuit duingebied Meijendel regelmatig in landgoed Clingendael en het Haagse Bos. Er bevindt zich geen vaste populatie in deze gebieden. De dieren verplaatsen zich dus tussen de leefgebieden. Dertien verkeersslachtoffers telde de Haagse Dierenbescherming in 2013. Waarnemingen van Waterleidingbedrijf Dunea duiden erop dat de meeste slachtoffers zieke dieren zijn.

Dilemma's

Natuur in de stad draagt bij aan het welbevinden van de bewoners, een gezond milieu en bevordert het natuur- en milieubesef. Daar is iedereen het over eens. Maar werken aan natuur in de stad betekent altijd rekening houden met andere prioriteiten. Bouwen, recreatie en verkeer leiden tot verstoring en vernippering van het groen. Steeds dienen we kosten en baten te wegen of ons af te vragen 'kunnen we de nieuwe situatie beheren?' En dat alles moet ook vallen binnen de politieke koers die iedere vier jaar kan veranderen. Zo ontstaan dilemma's. De passage van reeën via het eoduct over de Landscheidingsweg functioneert prima. Maar met de verspreiding van het ree van daar uit naar het Haagse Bos is een passageplaats over of onder de Benoordenhoutseweg ook wenselijk. Of moeten we het ree niet in de stad willen en accepteren we dat er jaarlijks zo'n dertig reeën slachtoffer van het verkeer worden met risico's voor de automobilist?<

anshendrikse@live.nl, Marcus@eco-logisch.com

Eekhoorn in cameraval.

Verbetering functionaliteit faunapassages

Met behulp van de nu verkregen verspreidingsgegevens van zoogdieren, zijn de faunapassages opnieuw beoordeeld op geschiktheid voor de aanwezige soorten. En, indien van toepassing, is de ambitie bijgesteld door doelsoorten te schrappen. Het gaat om bunzing, wezel en boommarter. Door locatiespecifieke maatregelen proberen we het gebruik van de faunapassages door deze soorten te verhogen. Zo krijgen deze dieren betere kansen zich door de stad te bewegen. Het gaat dan bijvoorbeeld om het aanbrengen van geleidingsschermen of struweel als schuilplek, en het aanpassen van het bermbeheer.

Verstoring door honden en katten

In gebieden waar honden los mogen lopen komen konijnen en kleine marterachtigen bijna niet voor. Voor kleine marterachtigen geldt dat deze moeilijk zijn te traceren en dikwijls in zeer lage dichtheden voorkomen. Maar konijnen zijn vrij eenvoudig waar te nemen. Daarom Loslopende honden en (verwilderde) katten zijn waarschijnlijk dus de oorzaak van de lage aantallen konij-

verkeer en is daarmee een gevaar voor de mens. Wat de werkelijke invloed is van loslopende huisdieren op de aanwezige zoogdieren is lastig te bepalen. Voor vossen zou dit nader kunnen worden onderzocht, door middel van GPS telemetrisch onderzoek. Brits onderzoek naar het gedrag van huiskatten bracht op deze wijze het landgebruik van individuele katten gedetailleerd in kaart (<http://tinyurl.com/bbc-kattenonderzoek>). Door

Boommarter in cameraval.